

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АНТОНЮК ОЛЕКСАНДР АНДРІЙОВИЧ

УДК 343.98: 343.131

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Дніпро – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Науково-дослідному інституті публічного права.

Науковий консультант –

доктор юридичних наук, професор

Чаплинський Костянтин Олександрович,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Дрозд Валентина Георгіївна,

Державний науково-дослідний інститут МВС України,
начальник 3-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії
проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства;

доктор юридичних наук, професор

Мінченко Сергій Іванович,

Департамент правового забезпечення Державного підприємства
«Центр державного земельного кадастру»,
директор;

доктор юридичних наук, професор

Степанюк Руслан Леонтійович,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки.

Захист відбудеться 29 вересня 2021 року о 09-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.727.02 Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за адресою: м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26.

Автореферат розіслано 16 серпня 2021 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В.С. Березняк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Громадяни мають рівні конституційні права й свободи та є рівними перед Законом, як зазначено у статті 24 Конституції України. Втім водночас виникає небезпека зловживання окремими особами власними правами всупереч побажанням та волі інших людей. Тому обов'язком держави є повселюдне забезпечення прав й свобод завдяки діяльності відповідних інституцій, а також їх відновлення у разі порушення. В розрізі зазначеного, особливо небезпечним вбачається вчинення кримінальних правопорушень проти громадського порядку. В багатьох випадках, особи вважають свої дії правомірними або «точно незлочинними», наприклад, нецензурна лайка, порушення діяльності підприємств та ін. Зазначені діяння переважно є складовими способу вчинення хуліганства, масових заворушень, групових порушень громадського порядку.

Крім того, футбольні хулігани, члени окремих радикальних рухів, учасники політичних партій можуть вчиняти зазначені діяння у разі проведення відповідних заходів: політичних мітингів, футбольних матчів, зборів різних спільнот відповідно до віросповідання або гендерної приналежності. У цих випадках, вчинення досліджуваної категорії протиправних діянь можливе не тільки у різних регіонах України, але й за її межами. Зважаючи на це, діяльність різних державних органів повинна бути злагодженою та мати відповідну міжнародну співпрацю, а також використовувати передовий міжнародний досвід інших країн.

Відповідно до статистичних відомостей Генеральної прокуратури України у 2013 р. обліковано 6331 фактів учинення кримінальних правопорушень проти громадського порядку, тоді як повідомлення про підозру були вручені у 3146 провадженнях, 2014 р. – 5158, повідомлення про підозру – у 2266 провадженнях, 2015 р. – 4171, повідомлення про підозру – у 1762 провадженнях, 2016 р. – 4000, повідомлення про підозру – у 1535 провадженнях, 2017 р. – 3464, повідомлення про підозру – у 1734 провадженнях, 2018 р. – 3378, повідомлення про підозру – у 1652 провадженнях, 2019 р. – 3432, повідомлення про підозру – у 1738 провадженнях, 2020 р. – 2530, з яких повідомлення про підозру вручено лише у 1461 кримінальних провадженнях. З огляду на наведені статистичні показники, стає зрозуміло, що загальна кількість протиправних діянь досліджуваної категорії постійно має досить високий рівень.

Необхідно зазначити, що, залежно від конкретного періоду, стану суспільного, економічного й політичного життя в державі, кількість подібних злочинних проявів може миттєво зростати. Так, у 2013 році було обліковано лише 5 випадків масових заворушень, тоді як у 2014 році – 148 таких протиправних діянь. Тобто майже у 30 разів більше. Також красномовним є кількість пред'явлення підозри в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії. Як бачимо, їх з року в рік пред'являється лише близько 50 %.

Вказане свідчить про недосконалість методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку, в той час, як безпосередня діяльність різноманітних підрозділів правоохоронних органів (Національної поліції України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань) потребує сучасного й постійного оновлення та удосконалення з урахуванням вимог практики.

Окремі аспекти цієї проблеми у галузево-предметному плані висвітлювали вчені-юристи, зокрема: Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша, О. Я. Баєв, І. В. Басиста, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, А. І. Винберг, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, І. Ф. Герасимов, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, Ю. М. Groшевий, В. В. Дараган, О. М. Джужа, Л. Я. Драпкін, В. Г. Дрозд, В. А. Журавель, В. П. Захаров, А. В. Іщенко, Н. С. Карпов, О. В. Кириченко, А. М. Кислий, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, І. П. Козаченко, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, В. П. Корж, М. В. Корнієнко, В. С. Кузьмічов, В. В. Лисенко, В. К. Лисиченко, Л. М. Лобойко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, С. І. Мінченко, Д. Й. Никифорчук, О. В. Одерій, В. Л. Ортинський, І. В. Пиріг, М. А. Погорецький, М. І. Порубов, О. В. Пчеліна, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, Д. Б. Сергєєва, С. В. Слїнько, С. М. Стахівський, Р. Л. Степанюк, А. В. Столітній, М. П. Стрельбицький, В. Є. Тарасенко, Р. В. Тарасенко, О. Ю. Татаров, В. М. Тертишник, В. В. Тіщенко, В. Г. Уваров, Л. Д. Удалова, І. Ф. Хараберюш, П. В. Цимбал, М. С. Цуцкірідзе, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, М. Г. Щербаковський, Б. В. Щур, В. В. Юсупов, О. О. Юхно, М. П. Яблоков та ін.

Окремим проблемним питанням розслідування досліджуваної групи протиправних діянь, їх криміналістичним, кримінологічним та кримінально-правовим аспектам присвятили свої роботи такі науковці: О. В. Антонюк, В. І. Бояров, М. С. Бушкевич, О. І. Возгрін, А. О. Войтко, С. С. Герасимчук, М. М. Єфімов, В. І. Захаревський, А. М. Лазебний, Н. О. Кононенко, А. О. Крикунов, Л. О. Кузнецова, О. П. Кузьменко, В. В. Налуцишин, Г. І. Піщенко, П. В. Шалдирван, А. С. Шевченко та ін.

Серед сучасних наукових досліджень, які мають спеціалізований теоретичний і практичний характер, а також є підґрунтям для формування концепційно-сутнісної моделі розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку варто виокремити такі праці: М. М. Єфімова «Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства» (м. Дніпропетровськ, 2015 р.), Н. О. Кононенко «Розслідування хуліганства, вчиненого під час проведення спортивно-масових заходів» (м. Дніпро, 2016 р.), М. А. Очеретяний «Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб» (м. Київ, 2016 р.), А. М. Лазебний «Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку» (м. Ірпінь, 2016 р.), К. В. Бахчєв «Розслідування хуліганства, вчиненого неповнолітніми» (м. Дніпро, 2017р.), О. В. Антонюк «Розслідування хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета,

спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень» (м. Дніпро, 2017 р.), О. П. Кузьменко «Початковий етап розслідування масових заворушень» (м. Київ, 2017 р.), С. С. Герасимчук «Розслідування хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку» (м. Дніпро, 2018 р.), А. С. Шевченко «Розслідування хуліганства, вчиненого під час виборчого процесу в Україні» (м. Київ, 2019 р.), А. О. Войтко «Криміналістична характеристика та розслідування групового порушення громадського порядку» (м. Київ, 2020 р.), П. Р. Трясун «Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства, вчиненого у публічних місцях» (м. Київ, 2020 р.).

Варто наголосити на тому, що в зазначених працях науковці досліджували розслідування окремих складів кримінальних правопорушень проти громадського порядку. Так, виокремлено деякі питання видових й внутрішньовидових методик розслідування протиправних діянь, кваліфікованих за статтями 293-296 КК України. У той же час, у зв'язку зі змінами в нормативно-правовому забезпеченні низка доміант певним чином втратила свою актуальність. Крім того, деякі питання вказаної проблематики потребують подальшого розвитку. Зважаючи на відкритий характер досліджуваної категорії протиправних діянь, вимагають удосконалення криміналістичні засоби й методи збирання доказової інформації з матеріальних й особистісних джерел. Також необхідно визначити засоби профілактичної діяльності уповноважених осіб у досліджуваній категорії кримінальних проваджень. З огляду на зазначені чинники необхідно вказати на високу актуальність досліджуваної тематики, а також її теоретичне та праксеологічне значення, чим і зумовлено обрання вказаного напрямку наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р., положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України № 5/2015), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1023-р), Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України № 1023-р/2017), Тематики наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11.06.2020 № 454, Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21.10.2011 р. № 1000/2011, Переліку пріоритетних напрямів наукових досліджень в Україні з проблем наук кримінально-правового циклу (рішення Національної академії правових наук України № 3/2019), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, що затверджені на загальних зборах Національної академії правових наук України 03.03.2016 р., Основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного

інституту публічного права на 2016-2021 рр.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у вирішенні конкретної наукової проблеми з розробки на основі аналізу чинного законодавства, наукових джерел, міжнародної та вітчизняної слідчо-судової практики концептуальних основ методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

Відповідно до обраної мети в дисертації поставлені та вирішуються наступні основні взаємно пов'язані *задачі*:

- надати характеристику кримінальним правопорушенням проти громадського порядку як об'єкту криміналістичних досліджень;

- розкрити методологічні аспекти та структуру методики розслідування вказаних протиправних діянь;

- сформулювати поняття криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку та виокремити її структуру;

- охарактеризувати окремі складові криміналістичної характеристики досліджуваних діянь;

- визначити коло обставин, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку;

- сформулювати типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування досліджуваної категорії протиправних діянь;

- визначити особливості взаємодії працівників правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку;

- з'ясувати поняття та класифікацію засобів тактичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії;

- виділити особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інформації з матеріальних, особистісних та змішаних джерел;

- узагальнити зарубіжний досвід розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку;

- встановити особливості протидії розслідуванню кримінальних правопорушень проти громадського порядку, а також засобів її подолання;

- з'ясувати специфіку профілактичної діяльності уповноважених осіб у провадженні за фактами учинення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають у діяльності правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

Предмет дослідження – теоретичні основи методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

Методи дослідження. Реалізація поставлених задач згідно визначеній меті та з огляду на об'єкт та предмет дослідження потребувала застосування певної кількості загальнонаукових й спеціальних методів. В основі їх використання лежить *діалектичний метод*, який дозволив системно

проаналізувати методику розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку через призму поєднання окремих складових об'єктивної дійсності у цілому та криміналістичного забезпечення провадження зокрема.

Формально-логічний метод застосовано при дослідженні законодавчих актів, окремих наукових категорій та положень, емпіричного матеріалу, що складають предмет дослідження (розділи 1–5). Використання *історико-правового методу* зумовлено вивченням особливостей реформування законодавства щодо окремих доміант розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку (підрозділи 1.1–1.3, 5.1). *Формально-юридичний метод* застосовано при аналізі норм кримінального й кримінального процесуального законодавства України, а також зарубіжних держав, наукових категорій, визначень та підходів, їх співставлення з метою аргументації висновків й пропозицій (підрозділи 1.1–1.2, 3.1–3.3, 4.1–4.4, 5.1–5.3). *Системно-структурний метод* використано при визначенні змісту криміналістичної характеристики протиправних діянь, систематизації способів їх підготовки, безпосереднього вчинення й приховування, побудові відповідних віктимогенних груп осіб, створенні ряду типових слідчих ситуацій та інших наукових категорій (розділи 2–4). *Соціологічні методи* застосовано при анкетуванні працівників органів прокуратури, оперативних, слідчих та експертних підрозділів МВС України (підрозділи 2.1–2.4, 3.1–3.3, 4.2–4.4, 5.2–5.3). *Статистичний та документальний методи* застосовано при аналізі й узагальненні результатів анкетування респондентів, опрацюванні матеріалів кримінальних справ й проваджень, а також визначенні недоліків, тактичних помилок й прорахунків у криміналістичному забезпеченні слідчих (розшукових) дій (підрозділи 2.2–2.4, 3.1–3.3, 4.1–4.5, 5.1–5.3). *Порівняльно-правовий метод* використано під час розгляду певних кримінальних і кримінально-процесуальних норм та відомчих нормативно-правових актів (розділи 2, 3). *Метод моделювання* використано під час побудови висновків до розділів дисертації (розділи 1–5). На основі *функціонального методу* здійснено ґрунтовний аналіз основних сучасних і перспективних тенденцій оптимізації розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку, що у поєднанні з методами *порівняльного правознавства* та *правового прогнозування* дозволило сформулювати конкретні пропозиції щодо змін у законодавстві та правореалізації протидії досліджуваній категорії протиправних діянь з урахуванням євроінтеграційних процесів в Україні (підрозділи 1.1–1.3, 5.1–5.3). На основі *синтезу* визначено загальні висновки й пропозиції за темою дослідження.

Емпіричну основу дослідження становлять результати узагальнення оперативної, слідчої та судової практики протягом 2004-2021 рр. Розглянуто матеріали 976 кримінальних справ і 835 кримінальних проваджень з проблематики дослідження (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Харківська, Херсонська та Чернігівська області, м. Київ) за 2008-2021 рр.; дані офіційної статистичної звітності

Генеральної прокуратури та МВС України за 2012-2021 рр.; зведені результати інтерв'ювання 236 працівників оперативних підрозділів, 275 слідчих, 65 працівників експертних установ МВС України, 120 працівників органів прокуратури України, 87 суддів та 193 обізнаних осіб.

Під час дослідження використано власний досвід роботи в судових органах України з напряму протидії кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та громадської безпеки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку, в якому сформульовано низку наукових положень і практичних рекомендацій, що вирізняються науковою новизною та мають важливе теоретичне і практичне значення, зокрема:

вперше:

– сформовано сучасну концепційно-сутнісну модель розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку, що зводиться до формування міжвидової (родової) методики розслідування вказаних протиправних діянь з огляду на їх кримінально-правові, кримінологічні та криміналістичні характеристики, а також особливості процесуального, тактичного та організаційного забезпечення проведення процесуальних дій під час реалізації визначеної категорії кримінальних проваджень;

– запропоновано на законодавчому рівні закріплення в розділі XII «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» Кримінального кодексу України терміну «громадське місце» як території або будівлі (споруди), її частини, що відкрита для будь-яких осіб, які вільно або за виконання певних обмежень (запрошення, оплати) можуть перебувати на ній постійно або періодично залежно від особливостей пропускового режиму;

– сформульовано поняття кримінального правопорушення проти громадського порядку як протиправного, інтернаціонального, винного діяння (дії чи бездіяльності), що вчинене належним суб'єктом та завдає шкоду суспільним відносинам у сфері громадського порядку, які охороняються кримінальним законодавством;

– надано класифікацію досліджуваної категорії протиправних діянь, побудовану за наступними критеріями: 1) поділ на основні, допоміжні й супутні склади; 2) предмет злочинного посягання – посягання на майно пересічних громадян; політичних партій; громадських чи інших організацій; 3) суб'єкт – неповнолітні особи; учасники радикальних чи неформальних угруповань; члени партій та громадських організацій; фанатські спільноти; 4) кількість злочинців – вчинені одноособово; групою осіб; організованою групою; 5) ознаки особи потерпілого – відповідні віктимологічні групи; 6) ознаки зв'язку особи злочинця та потерпілого – родинні чи дружні зв'язки; перебуванні в одній чи навпаки протилежній групі однодумців (неформальні організації, фанатські спільноти); 7) ступень суспільної небезпеки;

– аргументовано доктринальний підхід до інформативного наповнення

структури криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку, зокрема, виокремлено наступні її складові: спосіб учинення кримінального правопорушення, предмет безпосереднього посягання, обстановка вчинення кримінального правопорушення, слідова картина, особа потерпілого, особа злочинця;

– розкрито потребу нормативно-стратегічної деталізації окремих аспектів взаємодії різних підрозділів правоохоронних органів (Національної поліції України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань) відносно протидії кримінальним правопорушенням проти громадського порядку завдяки створенню міжвідомчих слідчо-оперативних груп за участю як слідчих відповідних органів, так і детективів, оперативних співробітників та спеціалістів, з можливістю залучення до вказаного процесу закордонних фахівців (зокрема, при розслідуванні резонансних масових заворушень);

удосконалено:

– наукові підходи з приводу побудови методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку, в якій виокремлено такі елементи: криміналістична характеристика; перевірка початкових відомостей та внесення відомостей Єдиний реєстр досудових розслідувань; обставини, котрі підлягають встановленню у кримінальному провадженні; типові слідчі ситуації; специфіка взаємодії різних підрозділів правоохоронних органів; особливості проведення процесуальних дій та інших заходів початкового та подальшого етапів розслідування; специфіка застосування спеціальних знань під час розслідування; діяльність уповноважених осіб щодо усунення причин й умов, котрі сприяли вчиненню правопорушення; специфіка діяльності уповноважених осіб на заключному етапі розслідування;

– авторське формулювання визначення поняття криміналістичної характеристики як сукупності даних про криміналістично важливі ознаки та властивості протиправного діяння, що зумовлена закономірними зв'язками між окремими її елементами та забезпечує побудову і перевірку версій для вирішення конкретних завдань кримінального провадження;

– теоретико-правове розуміння систематизації типових способів підготовки, безпосереднього учинення й приховування кримінальних правопорушень проти громадського порядку, зокрема, серед способів безпосереднього вчинення означено наступні: пошкодження об'єктів, що мають культурне або політичне значення (23 %); цинічні тілорухи в поєднанні з нецензурною лайкою (47 %); порушення спокою різних осіб у громадських місцях (27 %); заклики до вчинення дій, що порушують громадський порядок (3 %); опір представникам правоохоронних органів або іншим громадянам (7 %); участь в активних діях під час масових заворушень (5 %); використання вогнепальної (2 %), холодної (5 %) зброї, спеціально пристосованих предметів для нанесення тілесних ушкоджень (16 %); порушення нормального режиму роботи підприємств, установ, організацій (8 %); використання піротехнічних засобів (14 %);

– класифікацію місць учинення протиправних діянь визначеної категорії:

місця відпочинку громадян на відкритій місцевості – 37 %, місця культурного відпочинку – 21 %, місця проведення масових заходів – 15 %, спортивні комплекси – 11 %, місця розташування партій чи громадських організацій – 5 %, транспорт (автомобілі, автобуси, тролейбуси) – 8 %, місця проживання громадян (квартири, приватні будинки) – 2 %, інші місця – 1 %;

– наукові положення щодо типових слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку: а) особу затримано на місці учинення протиправних дій, наявні сліди й знаряддя протиправного діяння, встановлено очевидців та потерпілого – 28 %; б) особа, яка вчинила кримінальне правопорушення проти громадського порядку, зникла з місця події, наявні матеріальні сліди й знаряддя протиправного діяння, є свідки та потерпілий – 46 %; в) кримінальне правопорушення проти громадського порядку учинено в минулому, особу злочинця і потерпілого встановлено, але недостатньо доказів для притягнення особи в якості підозрюваного – 21 %; г) встановлено ознаки вчинення кримінального правопорушення проти громадського порядку, особу злочинця не встановлено, очевидці події відсутні – 5 %;

– сукупність засобів організаційно-тактичного забезпечення проведення огляду та допиту як найбільш поширених слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку;

– систему об'єктів, які потрібно виявляти та вилучати під час проведення обшуку в досліджуваній категорії кримінальних проваджень: а) які вказують на вчинення протиправних дій: речі, що належать потерпілому; об'єкти, якими були нанесені потерпілому тілесні пошкодження; предмети, якими злочинець вчинював протиправні дії; одяг правопорушника, на якому залишилися сліди біологічного походження (кров, піт, слина); речі, які злочинець використовував для нанесення написів чи зображень на стінах стадіонів, парканах; б) які характеризують особу злочинця: медичні довідки, характеристики з місця роботи, довідки про звільнення з місць позбавлення волі; в) які пояснюють характер взаємовідносин злочинця з потерпілим чи свідком; г) які демонструють можливе місце знаходження злочинця, який переховується: адреси розміщень членів злочинних груп; бари, кафе, де вони збираються; особисті листи; адреси знайомих, родичів; інформація з мобільних телефонів; д) які вказують на вчинення злочинцем інших кримінальних правопорушень: холодна та вогнепальна зброя, вибухові речовини, наркотичні речовини й прекурсори, файери тощо;

– наукові підходи щодо використання досвіду зарубіжних країн щодо діяльності з питань подолання протидії та розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку;

– наукові концепції стосовно заходів профілактичної діяльності підрозділів правоохоронних органів з приводу досліджуваної категорії протиправних діянь, зокрема: залучення правоохоронців до проведення ток-шоу, тематичних передач, круглих столів, на яких розглядаються випадки порушень громадського порядку та умови їх забезпечення; реалізація

профілактичного впливу на окремі категорії осіб шляхом пропаганди ненасильства й дотримання громадського порядку; організація диспутів у різноманітних засобах масової інформації з актуальних питань забезпечення громадського порядку;

– перелік конкретних пропозицій та рекомендацій, направлених на оптимізацію законодавчих норм та відомчих нормативних актів, що регламентують розслідування та подолання протидії досліджуваних протиправним діям з огляду на удосконалення інтегративних відносин між окремими суб'єктами, а також покращення організаційно-штатних структур для підвищення ефективності їх функціонування;

дістали подальшого розвитку:

– наукові підходи відносно розуміння загальних кримінально-правових, кримінально-процесуальних та криміналістичних категорій, котрі застосовувались під час дослідження (кримінальне правопорушення, предмет доказування, типові слідчі ситуації, версія);

– віктимологічні групи потерпілих при вчиненні кримінальних правопорушень проти громадського порядку, зокрема, серед яких виокремлено наступні: а) особи, що відпочивають в місцях загального користування; б) представники політичних й неформальних груп; в) учасники спортивних чи культурно-масових заходів; г) особи, які виконують функції патрулювання (патрульні поліцейські, представники громадських організацій, працівники охоронних структур); д) особи, котрі припиняють хуліганські дії;

– наукові положення з приводу системи ознак, що характеризують особу злочинця, зокрема: стать, вік, освіта, сімейний стан, місце роботи, місце проживання відповідно до району вчинення кримінального правопорушення, наявність судимості, мотив учинення протиправного діяння, наявність факту алкогольного чи наркотичного сп'яніння;

– пропозиції щодо початкового етапу досудового розслідування в контексті оцінки первинної інформації та прийняття обґрунтованого рішення відносно початку кримінального провадження за фактом учинення протиправних діянь проти громадського порядку;

– обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку, а також аргументовано їх необхідність на початковому етапі провадження в розрізі вирішення конкретних слідчих ситуацій;

– організаційно-тактичні засади забезпечення проведення окремих процесуальних дій для вилучення інформації з матеріальних (освідування, обшук), особистісних (одночасний допит раніше допитаних осіб) та змішаних (слідчий експеримент, експертиза) джерел для підвищення їх ефективності;

– основні положення закордонних правових стандартів і норм в галузі подолання протидії протиправним діям, що дозволило розкрити належні закономірності та зробити умовивід, що у європейських країнах надійно забезпечуються права людини від безпідставного поліцейського втручання, але фігурує постійна взаємодія населення в інтересах кримінального

судочинства;

– пропозиції з приводу профілактичної діяльності органу дізнання, слідчих, детективів та прокурорів в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії, які полягають у внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України шляхом визначення їх обов'язку виявляти причини й умови, що сприяли учиненню протиправного діяння.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації впроваджені та використовуються у:

– *законотворчій діяльності* – для удосконалення чинного законодавства у сфері профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та громадської безпеки, зокрема, у результаті проведеного дослідження сформульовано низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного Кримінального кодексу України;

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності органів прокуратури та оперативних, слідчих й експертних підрозділів Національної поліції України (акти впровадження Слідчого управління ГУНП в Дніпропетровській області від 15.01.2021 р., Дніпропетровського НДЕКЦ МВС від 29.01.2021 р., Лівобережної окружної прокуратури м. Дніпра Дніпропетровської області від 10.02.2021 р.), а також при проведенні практичних занять у системі службової підготовки, курсах підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів;

– *науковій діяльності* – для подальшого удосконалення основ методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень проти громадського порядку та громадської безпеки, на базі сформульованих й викладених теоретичних положень, висновків і практичних рекомендацій (акти впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 28.01.2021 р., Одеського державного університету внутрішніх справ від 05.02.2021 р., Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 08.02.2021 р.);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій», «Оперативно-розшукова діяльність», а також під час підготовки підручників, навчальних посібників, монографічних досліджень, курсів лекцій, проведення семінарських й практичних занять з кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (акти впровадження Університету митної справи та фінансів від 03.02.2021 р., Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 09.02.2021 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації загалом та окремі її аспекти оприлюднено на науково-практичних конференціях та семінарах: «Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.), «Актуальні проблеми розслідування злочинів в сучасних умовах» (м. Дніпропетровськ,

2015 р.), «Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні» (м. Дніпропетровськ, 2016 р.), «Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку» (м. Дніпро, 2017 р.), «Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки» (м. Дніпро, 2018 р.), «Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування» (м. Дніпро, 2019 р.), «Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування» (м. Дніпро, 2020 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в двадцяти дев'яти наукових публікаціях, з яких одна монографія, двадцять одна наукова стаття (з них п'ять – у наукових періодичних виданнях інших держав), сім тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із основної частини (вступу, п'яти розділів, що містять шістнадцять підрозділів, висновків), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 432 сторінки, з яких 309 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 449 найменувань і займає 45 сторінок, 4 додатки викладено на 52-х сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, означено ступінь дослідження проблеми, її зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи, емпіричне підґрунтя дисертації, визначено наукову новизну, сформульовано практичне значення одержаних результатів, надано інформацію про їх апробацію, а також публікації та структуру дисертації.

Розділ 1 «Загальнотеоретичні положення розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку» нараховує три підрозділи, у яких розглядаються загальні поняття та структури досліджуваної проблематики.

У *підрозділі 1.1 «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку як об'єкт криміналістичних досліджень»* розглядаються різні нормативно-правові акти та роботи науковців стосовно окремих досліджуваних наукових категорій через призму відносин адміністративного, кримінально-правового та кримінально-процесуального характеру.

Визначено, що поняття «громадський порядок» можливо розглядати в різних площинах. Зроблено висновок, що у широкому значенні – це сукупність суспільних відносин, котрі відбуваються з огляду на соціальні норми з урахуванням нормативно-правових актів. З іншого боку, у вузькому розумінні громадський порядок – це сукупність відносин між громадянами, що відбуваються при їх перебуванні у громадських місцях. Загалом, дотримання належного для конкретної держави громадського порядку формує найбільш придатні обставини для формування й розвитку суспільства з урахуванням євроатлантичного курсу.

Сформульовано поняття громадський порядок як урегульованого соціальними й правовими нормами певної частини суспільних відносин, котрі створюють правила життєдіяльності в окремих галузях та забезпечують недоторканність життя, здоров'я та гідності громадян, власності й умов для звичайної діяльності окремих суб'єктів.

Встановлено, що обов'язковими характеристиками громадського порядку є певні ознаки, зокрема: 1) громадський порядок повинен встановлюватись в громадських місцях, які є неоднаковими за функціями й строками використання; 2) громадський порядок є залежним як від певного влаштування громадських місць, так і правомірної й високоморальної діяльності осіб; 3) морально-правове становище суспільства, яке відзначається рисами міцності й стабільності. Наголошено, що вказаний доктринальний підхід до визначення досліджуваної наукової категорії надає їй допоміжного значення в розрізі як забезпечення громадської безпеки, так і дотримання елементарних норм та правил поведінки у суспільстві.

Акцентовано увагу, що в сучасних державах більшість соціальних стосунків між людьми має нормативно-правове регулювання. Але через те, що велика кількість діючих раніше обмежень закріплена у нормах моралі, зараз на нормативному рівні повністю не закріплена (зокрема, публічні акції гендерних меншин).

Надано авторське визначення поняття кримінального правопорушення проти громадського порядку як об'єкта криміналістичних досліджень та визначено його ознаки. Вказано, що обов'язковою ознакою вказаної категорії протиправних діянь є їх протиправність. Тобто порушення певних засобів регулювання суспільних відносин, що складають зміст громадського порядку. Адже за допомогою вказаних засобів виникають відповідні установки, що покликані забезпечувати безперешкодну реалізацію певних відносин.

Визначено, що найбільш розповсюдженим кримінальним правопорушенням проти громадського порядку є хуліганство (близько 4000 правопорушень у рік). Також необхідно наголосити на циклічності, періодичності й взаємозв'язку вчинення масових заворушень та групових порушень громадського порядку (від 5 до 150 правопорушень у рік). Стосовно закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, то такі дії тривалий час знаходяться на досить низькому рівні (в середньому 4-5 правопорушень у рік).

Розроблено класифікацію досліджуваної категорії протиправних діянь, в основу якої покладено наступні критерії: 1) поділ на основні, допоміжні й супутні склади; 2) предмет злочинного посягання – посягання на майно пересічних громадян; політичних партій; громадських чи інших організацій; 3) суб'єкт – неповнолітні особи; учасники радикальних чи неформальних угруповань; члени партій та громадських організацій; фанатські спільноти; 4) кількість злочинців – вчинені одноособово; групою осіб; організованою групою; 5) ознаки особи потерпілого – відповідні віктимологічні групи; 6) ознаки зв'язку особи злочинця та потерпілого – родинні чи дружні зв'язки;

перебуванні в одній чи навпаки протилежній групі однодумців (неформальні організації, фанатські спільноти); 7) ступень суспільної небезпеки.

У підрозділі 1.2 «Сутність, структура та значення методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку» здійснено узагальнення основних напрямів розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку та об'єднано їх в єдину структуру.

Наголошено, що важливим є дослідження наукових розробок з приводу визначення особливостей регулювання кримінально-процесуальних відносин у сфері громадського порядку. Будь-яка структура повинна мати основу. Першочерговою основою методики розслідування кримінальних правопорушень є безпосередньо самі протиправні діяння, а також матеріали судово-слідчої практики щодо їх розслідування. Крім того, важливе значення в даному теоретичному аспекті криміналістики займають різноманітні праці науковців з приводу зазначеної проблематики. Тому їх дослідження, а також вивчення кримінальних справ й проваджень, надало змогу з'ясувати сутність й структуру досліджуваної методики розслідування.

З'ясовано, що методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень – це сукупність наукових положень та розроблених на їх базі методико-практичних рекомендацій з розслідування окремих видів і груп протиправних діянь. Тобто з огляду на окремі загальнотеоретичні категорії, зміни кримінально-процесуального, кримінального законодавства, а також положення криміналістики (техніки і тактики) існує можливість побудувати окрему методику розслідування кримінальних правопорушень.

Зауважено, що комплексне дослідження кримінально-процесуальних відносин у сфері громадського порядку допустиме лише завдяки побудові міжвидової (родової) методики розслідування визначеної категорії протиправних діянь. На основі проведеного дослідження та вивчення наукових праць низки вчених (Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. О. Коновалова, В. В. Лисенко, В. К. Лисиченко, М. В. Салтевський, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько) виокремлено основні елементи методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

Розділ 2 «Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень проти громадського порядку» нараховує чотири підрозділи, у яких надано характеристику визначеній науковій категорії та її окремим структурним елементам.

У підрозділі 2.1 «Концепція криміналістичної характеристики та її значення для методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку» акцентується увага, що кожна методика розслідування має такий важливий елемент як криміналістична характеристика.

Наголошено, що визначена наукова категорія повинна бути заснована на основі дослідження матеріалів кримінальних справ й проваджень, а також мати безпосередню практичну спрямованість. Зазначено, що окремі кримінальні правопорушення проти громадського порядку мають поодинокі

випадки (наприклад, ст. 295 «Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку»). У той же час, побудова криміналістичної характеристики надасть певні інструменти працівникам правоохоронних органів для збільшення ефективності процесу розслідування.

На основі аналізу наукових поглядів учених-криміналістів (В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, Л. Я. Драпкін, А. В. Іщенко, Р. Л. Степанюк, М. П. Яблоков) сформульовано поняття криміналістичної характеристики. З'ясовано, що елементи досліджуваної наукової категорії повинні бути оптимальними й достатньо інформаційноємними для того, щоб була можливість використовувати відомості для досягнення цілей розслідування. Тобто для розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку має важливе значення надання інформаційного наповнення елементів криміналістичної характеристики, адже це надасть змогу працівникам правоохоронних органів більш якісно здійснювати розслідування.

На основі дослідження наукових джерел, аналізу матеріалів кримінальних проваджень та анкетування працівників правоохоронних органів визначено наповнення криміналістичної характеристики правопорушень проти громадського порядку певними складовими елементами. Виокремлення таких елементів ще й обумовлюється їх розшуковою спрямованістю: виділення типових складових формулює реальні можливості окремих слідчих версій під час розслідування та надає змогу більш ефективно проводити різноманітні слідчі (розшукові) та процесуальні дії.

У підрозділі 2.2 *«Криміналістичний аналіз способу вчинення кримінальних правопорушень проти громадського порядку та предмету злочинного посягання»* проведено докладний розгляд означених складових криміналістичної характеристики.

Аргументовано, що у більшості випадків (97 %) має місце повноструктурний склад способу злочинного діяння. Виокремлено наступні заходи підготовчого характеру до учинення кримінальних правопорушень проти громадського порядку: складання плану вчинення протиправних діянь – 19 %; вибір об'єкта й місця злочинного посягання (місця проведення масових заходів, місця розташування партій чи громадських організацій, установ чи об'єднань; місця розташування об'єктів, що мають культурне значення) – 43 %; вибір часу вчинення кримінального правопорушення проти громадського порядку – 19 %; залучення співучасників протиправного діяння – 56 %; підбір засобів й знарядь учинення правопорушення (балончики з фарбою, піротехнічні засоби, засоби для нанесення тілесних ушкоджень) – 42 %; розподіл ролей між співучасниками злочинного групування – 29 %.

Окреслено способи безпосереднього вчинення протиправних діянь проти громадського порядку. Стосовно підготовчих заходів, визначено, що зникнення з місця події мало місце у 76 % випадків, у тому числі з використанням автотранспорту (17 %), приховування слідів правопорушення (59 %), знищення знарядь кримінального правопорушення (39 %), неправдиві свідчення, у тому числі висунення неправдивого алібі (69 %), відмова від дачі

показань (41 %).

Наголошено на збільшенні випадків групових порушень громадського порядку у період святкування дат, які мають суперечності у сприйнятті різними політичними й ідеологічними спільнотами (зокрема, 8-9 травня – «День Перемоги» чи «День Скорботи» тощо).

Акцентовано увагу на тому, що збільшення масових заворушень відбулося на час відкриття «безвізового режиму». Крім того, це пов'язано як з фазами спаду економіки, так і з політичними та соціальними факторами, котрі позначаються на рівні таких коливань, особливостей правового режиму громадського порядку.

Доведено, що предмет злочинного посягання досить тісно пов'язаний з обстановкою учинення кримінальних правопорушень. З'ясовано, що зазначений елемент не завжди має місце у складі кримінального правопорушення (59 % випадків). Адже протиправне діяння може бути безпредметним у кримінально-правовому розрізі. Це стосується і окремих складів кримінальних правопорушень проти громадського порядку (наприклад, хуліганство). В той же час, вказується на те, що потрібно розглядати його як елемент криміналістичної характеристики досліджуваної групи протиправних діянь, оскільки окремі його характеристики можуть мати розшукове значення.

У підрозділі 2.3 «Загальна характеристика обстановки вчинення кримінального правопорушення та його слідової картини» проведено системне дослідження об'єктивних умов, у яких вчинюються визначені діяння, а також окреслено сліди їх скоєння.

Зазначено, що сукупність умов, за яких вчинюються протиправні діяння, загалом в криміналістиці називається обстановкою учинення злочину. Для кримінальних правопорушень проти громадського порядку обстановка відіграє важливу роль, адже навіть у відповідних статтях КК України (ст.ст. 293-296) вказуються окремі її характеристики. Особливо це стосується визначення таких понять як «громадське місце», «громадський порядок» та ін. Адже в деяких випадках лише за умови визначення місця «громадським» можливо кваліфікувати відповідне діяння. Окрім того, аналіз обстановки протиправного діяння дозволяє слідчому правильно визначити подальші напрямки розслідування та визначити необхідний перелік першочергових слідчих (розшукових) дій, НСРД та оперативно-розшукових заходів.

Наголошено, що обстановка учинення кримінальних правопорушень проти громадського порядку включає в себе низку взаємопов'язаних елементів: місце, час й умови їх учинення. На основі аналізу судово-слідчої практики запропоновано класифікацію місць учинення кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

Визначено, що переважна більшість протиправних діянь вчинюється вдень (з 12 до 18 години) – близько 43 %, приблизно 28 % – увечері (з 18 до 22 години), 21 % – у ранковий (з 6 до 12 години) та 9 % – вночі (з 22 до 6 години). Також з'ясовано, що тоді як безпосередньо хуліганські прояви

найбільш часто відбуваються удень, то групі порушення громадського порядку – зранку та ввечері.

Встановлено, що інформація, яку збирають уповноважені особи в процесі розслідування кримінальних правопорушень, має значення як для провадження в цілому, так і проведення окремих процесуальних дій. В цілому, означені відомості є основою для пред'явлення злочинцю обвинувального вироку.

Вивченням слідової картини протиправних діянь проти громадського порядку встановлено, що їх сліди залишаються на таких об'єктах: особа потерпілого (тілесні ушкодження, пошкодження особистих речей чи одягу) – 58 %; особи, які виконували обов'язки з охорони громадського порядку (тілесні ушкодження, пошкодження форменого одягу) – 12 %; особа злочинця – 28 %; предмети обстановки (трибуни, вітрини, вікна, посуд) – 69 %; інші – 18 %.

У підрозділі 2.4 «Особа злочинця та особа потерпілого як елементи криміналістичної характеристики» проаналізовано криміналістичні типові ознаки вказаних елементів.

Зазначено, що будь-яке протиправне діяння вчинює конкретна особа або група осіб, які мають певні властивості й ознаки. Вивчення таких обставин є предметом дослідження в різноманітних науках (кримінальне право, кримінологія, криміналістика, юридична психологія). Проте у кожній з них означений елемент характеризується по-різному. Зокрема, в криміналістиці особа злочинця вивчається через призму її характеристик, що мають розшукове значення і будуть допомагати під час проведення окремих процесуальних дій.

Наголошено на ефективності досліджувати особу злочинця, що вчинила кримінальне правопорушення проти громадського порядку, через групи таких ознак й властивостей як: а) фізичні; б) соціально-демографічні; в) морально-психологічні.

З'ясовано, що у 98 % випадків досліджувані протиправні діяння вчинюють чоловіки, 2 % – жінки. Встановлено вік злочинців, в якому вони перебували на момент учинення кримінальних правопорушень: від 14 до 20 років – 7 %, від 20 до 30 років – 53 %, від 30 до 40 років – 24 %, особи віком за 40 років – 16 %в. Загалом, кримінальні правопорушення проти громадського порядку переважно вчинюють особи віком від 20 до 30 років.

Зроблено висновок щодо освітнього рівня злочинців: середню освіту має близько 12 %, середню спеціальну – 21 %, базову вищу – 52 %, вищу – 23 %. Вказані показники базової вищої свідчать про те, що злочинці мали достатній освітній рівень для розуміння кримінальної відповідальності за вчинені протиправні діяння.

З'ясовано, що особи, які перебували у шлюбі, вчиняли досліджувані діяння у 22 % випадків, з них 6 % – залучали до протиправних діянь проти громадського порядку власних дітей. Особи, які були розлучені, втягували неповнолітніх у протиправну діяльність (переважно в хуліганські дії) – 11 %, а особи, які ніколи не перебували у шлюбних відносинах, – 27 %.

Відповідно до сфери занять злочинців: особи без постійного місця роботи – 45 %, працюючі – 27 %, учні (студенти) – 28 %.

Наголошено, що співвідношення місця проживання до місця учинення протиправних діянь проти громадського порядку має значення для слідчого для вчасного висунення версій щодо місцеперебування злочинця та визначення комплексу організаційних заходів й тактики проведення окремих процесуальних дій. Встановлено, що у 63 % випадків учинення досліджуваних діянь відбувалось в районі проживання злочинця, 29 % – не пов'язано з місцем проживання, 8 % – за місцем проживання.

На основі аналізу судово-слідчої практики встановлено, що у 24 % кримінальні правопорушення проти громадського порядку вчиняли раніше засуджені особи. Окрім того, 16 % осіб, засуджених за учинення досліджуваних діянь, здійснювали їх у стані алкогольного сп'яніння, у 2 % – наркотичного.

Запропоновано «портрет» ймовірного злочинця.

Наголошено на значному збільшенні кількості радикальних групувань, які за винагороду здійснюють замовлення як окремих політичних партій, так й інших організацій (захоплення церков різних єпархій, втручання у мітинги й ходу гендерних меншин).

Доведено, що керівники вказаних злочинних групувань можуть безпосередньо впливати на рейтинг лідерів передвиборчої кампанії. Нерідко така діяльність може бути спрямована на залякування, компрометацію, шантажування, рейдерське захоплення будівель й споруд тощо.

Надано характеристику особі потерпілого. Доведено, що особа потерпілого у даній категорії протиправних діянь є досить віктимогенним елементом. Завдяки чому взаємозв'язок особи потерпілого з особою злочинця надає змогу пропонувати окремі версії на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

Визначено віктимологічні групи потерпілих.

Розділ 3 «Наукові засади планування та організації розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку» складається з трьох підрозділів, у яких надано характеристику особливостям початку досудового розслідування, та окремим домінантам його організації та планування.

У підрозділі 3.1 «Початок досудового розслідування і коло обставин, котрі необхідно встановлювати в досліджуваній категорії кримінальних проваджень» охарактеризовано окремі аспекти визначених наукових категорій. З огляду на вивчення та аналіз судово-слідчої практики з'ясовано, що вихідні відомості, відповідно до яких була занесена інформація до ЄРДР за ст.ст. 293-296 КК України, надійшли з наступних джерел: а) повідомлення, листи й повідомлення від пересічних громадян (75 %); б) заяви співробітників різних підприємств, установ і організацій (12 %); в) матеріали досудового розслідування, виділені з інших кримінальних проваджень (7 %); г) відомості, одержані при проведенні НСРД та розшукових

заходів (6 %). Надано пропозиції щодо оцінки вказаної первинної інформації.

Обґрунтовано, що частково відомості щодо вчинення досліджуваної категорії протиправних діянь з'ясовуються на стадії реєстрації завдяки здійсненню заходів збирання первинної інформації, зокрема: огляду місця події; відпрацювання суміжних ділянок місцевості; перевірки камер зовнішнього відеоспостереження; виявлення очевидців й свідків злочинної події та отримання від них свідчень; встановлення, розшук та затримання злочинців.

Визначено, що на початковому етапі розслідування обов'язково необхідно зібрати всю наявну інформацію (матеріальну й особистісну) та визначити коло обставин, які вже відомі та ті, що необхідно встановити. З огляду на зазначене, виникає потреба у визначенні переліку обставин, що є загальними для встановлення при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

Виокремлено обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку: 1) чи дійсно були вчинені протиправні дії й у чому вони полягали; 2) час і місце протиправних дій (громадське місце, місця проведення спортивно-масових заходів або мітингів чи політичних зборів); 3) обстановка, у якій такі дії відбувалися (футбольні матчі, акції в підтримку певних політичних сил); 4) ким вчинено протиправні дії (одноособово, групою осіб, організованою групою); 5) винність особи у вчиненні правопорушення; 6) відомості, що характеризують особу злочинця (належність до певних неформальних чи праворадикальних груп); 7) мотиви наявної поведінки особи злочинця; 8) обставини, що впливають на ступінь й характер відповідальності злочинця; 9) у чому конкретно було виражено винятковий цинізм чи особлива зухвалість; 10) чи не спровокували потерпілі протиправні дії; 11) причини й умови, що сприяли конкретному злочинному прояву; 12) конкретні наслідки діяння; 13) чи не було в процесі протиправного діяння вчинено інші кримінальні правопорушення; 14) обставини, що впливають на ступінь й характер відповідальності особи, яка вчинила протиправні дії; 15) знаряддя, що використовувались для вчинення протиправних дій.

Запропоновано практичні рекомендації щодо удосконалення планування розслідування.

У підрозділі 3.2 *«Типові слідчі ситуації у підвищенні ефективності розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку»* досліджено деякі аспекти початкового й подальшого етапів кримінальних проваджень визначеної категорії.

Наголошено, що завдяки наповненню типових слідчих ситуацій виникає можливість алгоритмізувати порядок дій працівників правоохоронних органів. Запропоновано авторське визначення типової слідчої ситуації як певної сукупності умов (інформаційна модель), завдяки якій уповноважена особа обирає відповідний комплекс процесуальних дій та інших заходів, необхідний для найбільш швидкого й оптимального вирішення завдань кримінального провадження.

Акцентовано на тому, що уповноважена особа (дізнавач, слідчий,

прокурор) повинна вирішити низку питань відповідно до слідчої ситуації, що склалася. Наведено класифікацію типових слідчих ситуацій. У кримінальних провадженнях даної категорії використано поділ за етапами розслідування: початковий, подальший та заключний. Зазначено, що для кримінальних правопорушень проти громадського порядку характерними будуть ситуації початкового етапу розслідування.

На підставі узагальнення наукових поглядів учених щодо слідчих ситуацій (К. В. Бахчев, М. М. Єфімов, О. П. Кузьменко, П. В. Шалдирван) та матеріалів кримінальних проваджень, визначено перелік типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування та з'ясовано порядок дій працівників правоохоронних органів до кожної з них.

Перша слідча ситуація характерна для протиправного діяння, вчиненого у певному місці (спортивний комплекс, місце проведення масових заходів, місце діяльності політичної партії чи громадської організації), де можуть бути присутні відповідні охоронні організації чи працівники правоохоронних органів при достатній кількості очевидців. За цієї ситуації необхідно зафіксувати найактивніших учасників протиправних дій, виявити свідків, затримати осіб, що вчиняють протиправні дії, а також не допустити подальшого збільшення кількості учасників протиправних дій. Важливе значення має і наявність матеріальних слідів й знарядь протиправних дій. Обов'язковими процесуальними діями та іншими заходами для вирішення вказаної слідчої ситуації будуть такі: огляд місця події; затримання правопорушників; внесення відомостей до ЄРДР; огляд й долучення до провадження відеозаписів, фотографій, на яких зафіксовані протиправні дії та їх наслідки; освідування потерпілого й злочинця; допити потерпілих, свідків та підозрюваних; пред'явлення підозри; призначення і проведення експертиз для встановлення тяжкості тілесних ушкоджень, виявлення ідентифікуючих ознак злочинця.

Друга слідча ситуація спрямована на розшук й затримання злочинців за «гарячими» слідами. Основна робота щодо встановлення й розшуку злочинців покладається на працівників оперативних підрозділів. Крім того, необхідно провести ряд інших заходів: огляд місця події з метою виявлення ознак, що допоможуть звузити коло підозрюваних; внесення відомостей до ЄРДР; огляд й долучення до провадження відеозаписів, фотографій, на яких зафіксовані протиправні дії та їх наслідки; освідування потерпілого; допити потерпілих і свідків; призначення і проведення експертиз для встановлення тяжкості тілесних ушкоджень, виявлення ідентифікуючих ознак злочинця.

Третя слідча ситуація характеризується тим, що після вчинення кримінального правопорушення пройшов тривалий час, особу злочинця і потерпілого встановлено, але недостатньо доказів для притягнення особи у якості підозрюваного. За цієї ситуації необхідно здійснювати наступні заходи: повторний огляд місця події; розшук злочинця; орієнтування працівників правоохоронних органів на встановлення осіб, які можуть бути очевидцями діяння; одночасні допити раніше допитаних осіб; призначення експертиз, необхідних для встановлення окремих обставин протиправних дій.

Четверта слідча ситуація характеризується проведенням комплексу слідчих (розшукових) дій для збирання інформації як з матеріальних, так і особистісних джерел в рамках реалізації тактичної операції «Встановлення обставин кримінального правопорушення».

У підрозділі 3.3 «*Взаємодія працівників правоохоронних органів при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку*» виявлено особливості організації й координації взаємодії окремих суб'єктів, що здійснюють розслідування та подолання протидії визначеній категорії протиправних діянь.

Акцентовано увагу на тому, що неможливо досягти максимального результату, якщо для цього не задіяні усі наявні сили й засоби. Оскільки слідчий (дознавачі, прокурор) здійснює усі обов'язкові слідчі (розшукові) дії, працівники підрозділів кримінальної поліції та превентивної діяльності забезпечують їх проведення та виявлення оперативної інформації, працівники підрозділів ювенальної превенції – спілкування з неповнолітніми особами та ін.

Сформульовано поняття взаємодії як врегульованої погодженими міжвідомчими та відомчими нормативно-правовими актами співпраці різноманітних підрозділів правоохоронних та державних контролюючих органів, в межах їх компетенції та з метою виявлення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень. Виокремлено завдання, які стоять перед правоохоронними органами на початковому етапі розслідування.

Визначено основні організаційні й процесуальні форми взаємодії слідчого (дознавача, детектива) з працівниками оперативних підрозділів, зокрема, серед *організаційних* виокремлено: а) групове чергування у складі слідчо-оперативної групи; б) спільне планування початкового етапу розслідування; в) взаємний обмін інформацією. Серед *процесуальних* форм виділено реалізацію доручень уповноваженої особи щодо проведення процесуальних дій і розшукових заходів для встановлення місцезнаходження викраденої особи та злочинців.

Обґрунтовано, що безпосередня взаємодія підрозділів правоохоронних органів зі ЗМІ повинна базуватись на сучасних напрямках криміналістичного забезпечення та оперативно-розшукової діяльності з метою підвищення ефективності попередження досліджуваної категорії протиправних діянь. Зокрема, повинна бути заснована на можливостях сучасних інформаційних технологій шляхом створення ідентифікаційно-пошукових і діагностико-пошукових систем. Для цього необхідно на сучасних мультимедійних технологіях здійснювати окремі дослідження, а також проводити експертизи відеосюжетів і аудіоповідомлень ЗМІ на предмет пошуку осіб, що перебувають у розшуку за зразком голосу і відеообразу.

Розділ 4 «Теоретичні основи тактичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку» складається з чотирьох підрозділів, у яких надано характеристику засобам тактичного забезпечення проведення відповідних процесуальних дій.

Підрозділі 4.1 «Поняття та класифікація засобів тактичного

забезпечення» присвячений дослідженню загальних питань криміналістичної тактики в розрізі розслідування досліджуваних протиправних діянь.

Наголошено, що тактичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень відіграє важливу роль під час проведення окремих процесуальних дій. Адже без знання допустимих засобів неможливе їх ефективне застосування уповноваженими особами.

Автор підтримує наукові погляди учених (В. П. Бахін, П. Д. Біленчук, О. М. Васильєв, А. В. Дулов, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченко, І. Ф. Пантелєєв, В. І. Перкін, С. М. Стахівський, К. О. Чаплинський), які до системи тактичного забезпечення відносять розроблені криміналістикою тактичні прийоми, тактичні комбінації, тактичні операції і рекомендації, що використовуються на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, з огляду на напрацьовані результати діяльності працівників практичних підрозділів. Вважаємо за доцільне наголосити на обов'язковій наявності тактичних умов як засобу криміналістичної тактики.

З'ясовано, що тактичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень є невіддільною частиною комплексу проблем, пов'язаних з вивченням та використанням закономірностей збирання джерел інформації для формування доказом бази для судового розгляду справи. Вказано, що будучи окремим криміналістичним вченням воно повинно включати сукупність теоретичних положень і практичних рекомендацій стосовно організації та планування розслідування. Актуальність і значення досліджуваної категорії пояснюється тим, що в кримінально-процесуальному та криміналістичному розрізі тактичне забезпечення відіграє роль стимулу розвитку та удосконалення її засобів та методів у криміналістичній науці. Сформульовано поняття тактичного забезпечення.

Зауважено, що під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку необхідно застосовувати відповідні тактичні засоби. Розкрито криміналістичні рекомендації, що спрямовані на удосконалення тактичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень.

Акцентовано, що з огляду на появу новітніх науково-технічних засобів пошуку, дослідження, фіксації і вилучення доказової інформації виникає необхідність у перегляді ряду процесуальних положень і безпосередніх рекомендацій стосовно щодо тактичного забезпечення досудового розслідування.

У підрозділі 4.2 *«Тактика проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інформації з матеріальних відображень»* розглядаються питання проведення різних видів огляду та обшуку.

Наголошено, що на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку важливе значення відіграє збирання інформації з матеріальних джерел.

Виділено основні види огляду, що проводяться при розслідуванні досліджуваних протиправних діянь, зокрема: огляд місця події – 95 %; огляд місцевості або приміщення, що не є місцем події – 16 %; огляд житла чи іншого володіння особи – 18 %; предметів – 62 %; документів – 7 %; живих

осіб (освідування) – 79 %; транспортних засобів – 9 %; тварин – 1 %.

Аналіз опитування респондентів вказав, що переважна більшість з них (88 %) визначає огляд як найбільш ефективну слідчу (розшукову) дію зі збирання матеріальної доказової інформації, а дані, здобуті під час нього, визначаються як оптимальна основа для побудови версій та планування кримінального провадження, розпочатого за ст.ст. 293-296 КК.

Визначено тактичні прийоми, що забезпечують максимально ефективно проведення огляду місця події: правильне визначення методу пересування на місці події; максимально широке визначення меж огляду; детальне вивчення окремих елементів обстановки місця події.

Виокремлено тактичні помилки, яких припускаються уповноважені особи (дізнавачі, слідчі, прокурори) під час проведення огляду місця події: несвоєчасне проведення огляду – 49 %; неаргументоване звуження меж огляду – 81 %; непослідовне й поверхневе дослідження на місці події матеріальної доказової інформації – 76 %; ігнорування оперативної інформації – 59 %; недодержання тактичних рекомендацій щодо деталізованого опису обстановки й об'єктів огляду – 56 %; ігнорування записів з камер зовнішнього відеоспостереження – 37 %; незначне використання техніко-криміналістичних засобів для виявлення слідів протиправного діяння – 56 %; відсутність додатків до протоколу – 82 %. Виокремлено вузлові місця, де можуть бути зосереджені матеріальні відомості.

Під час огляду місця події при розслідуванні протиправних діянь, вчинених на значній території за участі великої кількості осіб (масові заворушення, групові порушення громадського порядку), варто збирати відомості з усіх можливих камер відеоспостереження (зовнішнього та внутрішнього) для з'ясування специфіки вчинення конкретних протиправних дій, а також використовувати відеофіксуючу техніку (квадрокоптери).

Аргументовано необхідність проведення освідування, адже кримінальні правопорушення проти громадського порядку переважно мають контактний характер. Тобто злочинець може взаємодіяти з потерпілими, іншими учасниками вказаних діянь. Зважаючи на це, на вказаних категоріях осіб можуть залишатися сліди, котрі потребують вилучення.

Наголошено, що освідування в досліджуваній категорії протиправних діянь проводилось в 74 % вивчених кримінальних проваджень, по яким підозрювані були затримані на місці вчинення протиправного діяння. Надано характеристику різним видам освідування: *слідчому*, котре проводиться уповноваженими особами органів досудового розслідування, а також *судово-медичному*, що реалізується судово-медичним експертом або лікарем.

Визначено категорії осіб, які підлягають освідуванню: а) підозрюваний; б) потерпілий; в) особа, яка припинила протиправні дії. Зазначено, що освідування потерпілого повинно проводитись лише у тих випадках, коли його показання неточно відображають подію.

З'ясовано, що ця процесуальна дія проводилась стосовно потерпілих (49 %), адже в ході вчинення протиправних дій часто мають місце випадки

заподіяння тілесних ушкоджень. Особливо це має значення для розмежування таких діянь як хуліганство (масові заворушення) та групове порушення громадського порядку.

Виокремлено типові недоліки освідування: часткова фіксація виявлених порушень анатомічної цілісності або фізіологічної функції організму людини – 29 %; повна або часткова відсутність опису характеристик застосованих науково-технічних засобів – 31 %; ігнорування латентних слідів протиправного діяння (лікарських засобів, виділень організму людини) – 41 %; неналежна фіксація відомостей про одяг або окремі його елементи – 18 %.

Встановлено, що під час проведення обшуку є можливість вилучити знаряддя вчинення протиправного діяння. Крім того, ймовірно вилучити речі особи зі слідами правопорушення. Особливо при розслідуванні хуліганства, тому що у більшості випадків у визначеній категорії справ злочинець не надає значення наявності в нього вказаних предметів.

Надано характеристику підготовчому етапу проведення визначеної процесуальної дії. На основі дослідження судово-слідчої практики та напрацювань вчених (М. М. Єфімов, Н. О. Кононенко, К. Ю. Назаренко, П. В. Шалдирван, А. С. Шевченко) визначено категорії об'єктів, які потрібно виявляти й вилучати під час проведення обшуку при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку: а) які вказують на вчинення протиправних дій: речі, що належать потерпілому; об'єкти, якими були нанесені потерпілому тілесні пошкодження; речі, якими злочинець вчинював протиправні дії; одяг правопорушника, на якому залишилися сліди біологічного походження (кров, піт, слина); речі, які злочинець використовував для нанесення написів чи зображень на стінах стадіонів, парканах; б) які характеризують особу злочинця: медичні довідки; характеристики з роботи; довідки про звільнення з місць позбавлення волі; в) які пояснюють характер взаємовідносин злочинця з потерпілим чи свідком; г) які демонструють можливе місце знаходження злочинця, який переховується: адреси розміщень злочинних груп; бари, кафе, де вони збираються; особисті листи; адреси знайомих, родичів; інформація з мобільних телефонів; д) які вказують на вчинення злочинцем інших кримінальних правопорушень: холодна та вогнепальна зброя; вибухові речовини; наркотичні речовини та прекурсори; файери тощо.

Підрозділі 4.3 «Організаційно-тактичні основи проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інформації з особистісних джерел» присвячений дослідженню питань тактичного й організаційного забезпечення проведення допиту різних видів та одночасного допиту раніше допитаних осіб.

Встановлено, що допит є найбільш розповсюдженою слідчою (розшуковою) дією у досудовому розслідуванні. На основі вивчення наукових поглядів учених (Ю. М. Грошевий, В. Г. Лукашевич, М. І. Порубов, В. Ю. Шепітько) сформульовано авторське визначення допиту як слідчої (розшукової) дії, що полягає у регламентованому кримінально-процесуальним законодавством комунікативним процесом спілкування осіб, які задіяні у

кримінальному провадженні, про діяння, яке розслідується, та пов'язані з ним обставини і причетних осіб.

З'ясовано, що допити потерпілих від кримінальних правопорушень проти громадського порядку є найбільш ефективною слідчою (розшуковою) дією під час розслідування (69 %). Встановлено, що потерпілі переважно не знайомі зі злочинцями, але у деяких випадках це можуть бути родичі або його знайомі. Тому відповідно до процесуальних вимог потерпілий попереджається про кримінальну відповідальність лише за дачу неправдивих показань за ст. 384 КК України.

Визначено підготовчі заходи до проведення допиту. Встановлено, що тактичні прийоми застосовуються з огляду на тактичні умови та конкретну ситуацію у кримінальному провадженні. Вказані фактори формують конкретні ситуації, які необхідно вирішувати уповноваженим особам для найбільш ефективного розслідування.

Виокремлено слідчі ситуації, що складаються під час допиту підозрюваного: підозрюваний добровільно повідомляє інформацію про обставини вчинення протиправного діяння, конфліктна ситуація відсутня (24 %); підозрюваний повідомляє інформацію про обставини вчинення протиправного діяння, але не у повному обсязі (26 %); підозрюваний не бажає давати правдиві і повні показання – наявність конфліктної ситуації (32 %); підозрюваний повністю відмовляється від спілкування з уповноваженою особою, відмовляється давати показання та брати участь в проведенні окремих процесуальних дій (13%); підозрюваний не заперечує факт і зміст протиправних дій, проте заперечує свою участь у їх вчиненні (5 %).

Встановлено, що під час проведення допиту між уповноваженою особою та допитуваним може постати інтелектуальна (51 %), естетична (7 %), мотиваційна (18 %), емоційна (37 %) або моральна (16 %) перепона. Для її подолання запропоновано залучати до проведення процесуальної дії відповідного спеціаліста (лікаря, психолога, судово-медичного експерта), котрий також може запобігти їх виникненню.

Визначено основні тактичні прийоми допиту підозрюваного: встановлення психологічного контакту – 100 %, викладання показань у формі вільної розповіді – 100 %, постановка запитань – 100 %, створення уявлення про інформованість уповноваженої особи – 31 %, використання різних темпів допиту – 39 %, застосування відеозапису – 31 %, спостереження за поведінкою допитуваного – 69 %, створення й зняття напруги – 33 %, приховування меж поінформованості уповноваженої особи – 27 %, пред'явлення доказів – 24 %, оголошення частини показань інших учасників злочинної події – 32 %.

Встановлено, що у досліджуваній категорії кримінальних проваджень у 67 % випадків проводились одночасні допити раніше допитаних осіб. На підставі узагальнення судово-слідчої практики встановлено кількість учасників, задіяних у їх проведенні: а) два допитуваних – 95 %; б) три – 4 %; в) чотири і більше – 1 %. Аналіз анкетування працівників правоохоронних органів свідчить про найбільшу ефективність допиту між двома особами – 99 %.

Одночасний допит переважно проводився між: потерпілим і підозрюваним – 71 %, підозрюваним і свідком – 43 %, підозрюваними – 11 %, потерпілим і свідком – 7 %, свідками – 2 %, потерпілими – 1 %.

Сформульовано окремі задачі, для вирішення яких проводився одночасний допит: викриття одного з допитуваних у дачі неправдивих показань – 68 %; встановлення причин суперечностей у показаннях допитаних осіб та їх усунення – 72 %; посилення ролі сумлінних учасників допиту, які надали правдиві показання – 51 %.

У підрозділі 4.4 «Особливості проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інформації зі змішаних джерел» визначається тактичне забезпечення проведення пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту та призначення окремих видів експертиз.

Визначено, що організаційно-підготовчі заходи до пред'явлення для впізнання є обов'язковим чинником його оптимального проведення. Для впізнання переважно пред'являлися такі об'єкти: живі особи – 85 %, речі – 41 % та інші об'єкти (піротехнічні матеріали, місця вчинення порушень громадського порядку) – 11 %. Запропоновано організаційно-підготовчі заходи до проведення пред'явлення для впізнання.

Особливу увагу приділено слідчому експерименту. Слідчий експеримент є найбільш складною слідчою (розшуковою) дією в розрізі як її організації та підготовки, так й тактичного забезпечення її проведення. На подальшому етапі розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку виникає велика кількість конфліктних ситуацій, які потребують вирішення. Для їх вирішення і проводяться різноманітні слідчі експерименти за участю потерпілих, підозрюваних та свідків.

З'ясовано перелік заходів, які необхідно здійснити на підготовчому етапі слідчого експерименту: вивчення матеріалів кримінального провадження (78 %); попередній допит особи, показання якої перевірятимуться (100 %); визначення мети експерименту й фактів, що підлягають з'ясуванню (82 %); визначення учасників слідчої (розшукової) дії (89 %); підготовка технічних засобів (41 %); підготовка транспортних засобів (25 %); забезпечення безпеки під час проведення процесуальної дії (31 %); проведення оперативно-розшукових заходів з метою отримання додаткової інформації про обстановку й обставини події (9 %); підготовка допоміжних засобів (49 %); складання плану слідчої (розшукової) дії (59 %); попередній огляд території (приміщення), де передбачається провести процесуальну дію (6 %).

Більшість респондентів вказали на потребу проведення повторного допиту, адже завдяки йому можливо: встановити обставини, які підлягають перевірці шляхом дослідів чи випробувань (92 %); актуалізувати відомості про вчинене діяння в пам'яті особи (69 %); встановити вид слідчого експерименту (52 %); виокремити ряд завдань, що підлягають з'ясуванню (71 %); визначити мотиви погодження підозрюваних на участь у процесуальній дії (14 %); прийняти рішення щодо проведення її проведення (78 %).

Встановлено, що при проведенні слідчого експерименту можна досягти

таку мету: з'ясувати можливість спостереження або сприйняття якого-небудь факту чи явища – 21 %; перевірити показання особи – 82 %; з'ясувати межі поінформованості особи про обставини, що цікавлять органи розслідування – 31 %; розкрити черговість розвитку досліджуваної події та механізму протиправного діяння чи окремих його елементів – 11 %.

Запропоновано найбільш характерні тактичні прийоми під час проведення досліджуваної процесуальної дії. Наголошено, що більшість слідчих (68 %) поверхнево ставляться до підготовчих заходів щодо проведення процесуальної дії.

Значну увагу приділено особливостям використання спеціальних знань. Серед усього спектру можливостей використання спеціальних знань в кримінальних провадженнях особливе місце займає проведення експертиз. Вказано, що експертизи проводяться конкретною особою – експертом, тоді як вони можуть призначатися як стороною обвинувачення, так і стороною захисту. З'ясовано, що експертизи призначалися з моменту внесення відомостей до ЄРДР протягом: 1 доби – 2 %, 5 діб – 46 %, 15 діб – 14 %, місяця – 27 %, понад місяць – 11 %.

На підставі аналізу судово-слідчої практики визначено перелік судових експертиз, що можуть призначатися при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

Розділ 5 «Напрями підвищення ефективності криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку» налічує три підрозділи, в яких розглядаються окремі питання стосовно імплементації зарубіжного досвіду та напрацювань окремих науковців для збільшення ефективності розслідування протиправних дій.

У підрозділі 5.1 *«Міжнародний досвід розслідування та протидії кримінальним правопорушенням проти громадського порядку»* розкрито особливості розслідування визначених протиправних діянь на прикладі зарубіжних країн, зокрема Великобританії, Нідерландів, Іспанії, Німеччини, США.

Зауважено, що аналіз основних положень міжнародних правових норм та принципів в галузі подолання протидії та попередження злочинності виявив певні закономірності, можливі для впровадження у вітчизняне законодавство та правозастосовну діяльність. Основою захисту громадського порядку у досліджуваних країнах є перш за все внутрішньодержавні нормативно-правові акти, які забезпечують дотримання основних прав й свобод людини у громадянському суспільстві. Крім того, існує ряд міжнародних конвенцій та інших актів міжнародного значення, що регулюють вказану діяльність.

Акцентовано увагу на обов'язковому міжнародному співробітництві за фактами діяльності міжнародних злочинних угруповань (радикальних групувань, груп футбольних ультрас). Встановлено, що їхня діяльність може полягати у провезенні на територію України заборонених знарядь й засобів (піротехнічних засобів, наркотичних засобів й прекурсорів, вогнепальної і холодної зброї) з метою використання під час проведення відповідних політичних чи інших заходів, футбольних матчів.

Зазначено, що важливим при здійсненні заходів з попередження протиправних дій є співпраця як державних органів, так і окремих громадських організацій. Корисним в цьому розрізі є досвід Німеччини при розслідуванні та запобіганні хуліганським проявам й масовим заворушенням під час проведення футбольних матчів. Висувається обов'язкова вимога про встановлення відеозаписуючої техніки на стадіонах будь-якого рівня, що надає змогу задокументувати випадки вчинення зазначених діянь. Також в окремих країнах (Великобританія, Нідерланди,) запроваджено обов'язкову ідентифікацію вболівальників на футбольних матчах шляхом продажу квитків лише за наявності документа, що підтверджує особу (паспорт, водійські права).

З'ясовано, що необхідно більш активно використовувати досвід міжнародного співробітництва у сфері протидії й розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку (вчинених організованими групами) у межах діяльності Національного центрального бюро Інтерполу в Україні. Це можливо завдяки створенню при відповідних міжнародних організаціях постійно діючих комісій з розроблення об'єднаних заходів протидії протиправним діянням. Зокрема, наголошується на особливому місці Інтерполу серед міжнародних міжурядових організацій у сфері протидії злочинності. Вказано, що його основне призначення полягає у координації діяльності поліцейських відомств у боротьбі з кримінальними правопорушеннями організованого характеру та оперативному наданні поліції окремих держав інформації, яка необхідна для реалізації практичних заходів стосовно виявлення й затримання злочинців.

Проведено аналітичний аналіз наявних форм й способів міжнародного співробітництва та зроблено висновок, що найбільш чітко розробленими з них є створення інформаційних систем і технологій (США, Великобританія, Іспанія, Франція) з вказаних питань, а також нормативно-правове регулювання взаємодії правоохоронних органів.

Наголошено, що досвід різних держав світу потрібно враховувати при створенні національних програм з профілактики правопорушень, реформування державних структур із захисту громадського порядку. Крім того, велике значення має реформування правоохоронних органів, до компетенції яких належить діяльність із запобігання правопорушенням, відповідно до європейських стандартів, але з огляду на специфіку й економічні реалії держави.

Акцентовано увагу на створенні цільових структур з питань організації співробітництва з правоохоронними органами суміжних країн Європейського союзу, а також – завдяки участі представників України у міжнародних конференціях, семінарах, нарадах, симпозіумах тощо.

Вказано, що діяльність з розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку зумовлює потребу у співпраці правоохоронних органів України та відповідних компетентних органів іноземних держав у збиранні доказової інформації за кордоном та її обміну.

У підрозділі 5.2 «Криміналістичні засоби й методи подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень проти громадського порядку»

розглядаються окремі аспекти подолання протидії досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

На базі порівняльного дослідження окремих позицій науковців (Л. І. Аркуша, В. М. Карагодін, О. В. Пчеліна, Р. М. Шехавцов, Б. В. Щур) розкрито зміст визначеної наукової категорії, а також чинники й фактори, котрі на впливають на неї та її побудову.

На основі вивчення наявних класифікацій форм протидії розслідуванню запропоновано класифікувати їх за такими критеріями: 1) відносно суб'єкта протидії: безпосередня й проміжна; 2) відносно спрямування досягнутого результату: а) дії, спрямовані на ухилення від відповідальності; б) дії, спрямовані на зменшення рівня відповідальності. Аргументовано наявність матеріальних та моральних способів протидії розслідуванню кримінальних правопорушень проти громадського порядку. В першій групі виокремлено користь, підкуп, пропозицію корисних умов для сторін, до другої групи – погрози, насилля, катування.

З'ясовано, що протидія розслідуванню кримінальних правопорушень мала місце протягом існування системи виявлення осіб, які їх вчинили. З утворенням держави, а також системи державних правоохоронних органів, способи й засоби протидії розслідуванню лише продовжували вдосконалюватися.

Визначено, що нормативне регулювання процесу доказування не є досконалим, що зумовлює посилення протидії розслідуванню. Узагальнення матеріалів судово-слідчої практики свідчить, що значна кількість рішень, ухвалених судами першої інстанції, скасовуються апеляційними судами в зв'язку з недотриманням передбаченої кримінальним процесуальним законом процедури.

Підрозділ 5.3 «Науково-методичні аспекти виявлення причин й умов, що сприяють учиненню кримінальних правопорушень проти громадського порядку» присвячений розгляду профілактичної діяльності уповноважених осіб у досліджуваній категорії кримінальних проваджень.

Встановлено, що виявлення й усунення причин й умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, до 2012 року були закріплені в нормативно-правових актах як окремий обов'язок працівників правоохоронних органів (ст. 23-1 КПК України). З прийняттям чинного Кримінального процесуального кодексу України вказана норма зникла, що було недоречним. Адже уповноважені особи в ході здійснення кримінального провадження ознайомлюються з обстановкою вчинення кримінального правопорушення та можуть надати ґрунтовні рекомендації й вказівки щодо їх усунення.

Зауважено, що деталізація функції попередження протиправних діянь з урахуванням статусу та специфіки діяльності окремих підрозділів правоохоронних органів надала можливість сформулювати й систематизувати їхні функції в даному зв'язку.

Виявлено об'єктивні й суб'єктивні чинники, які перешкождали

швидкому розкриттю кримінальних правопорушень проти громадського порядку. Серед *об'єктивних факторів* виокремлено: знищення злочинцями слідів, зняття й засобів учинення протиправних діянь (записів з камер відеоспостереження, пошкодженого одягу) – 36 %; ініціативна протидія розслідуванню (використання корумпованих зв'язків в органах влади й управління, правоохоронних органах) – 14 %. До *суб'єктивних факторів* слід віднести: недоброякісне проведення розшукових заходів для виявлення злочинця за «гарячими» слідами – 73 %; вибіркоче застосування спеціальних знань – 51 %; поверхнєве використання науково-технічних засобів – 69 %; відсутність планування й системності в організації початкового етапу розслідування – 64 %.

Виокремлено умови, що сприяють учиненню кримінальних правопорушень проти громадського порядку: розповсюдження у ЗМІ, мережі Internet або мобільних телефонних мережах демонстрації антигромадських дій радикальних груп та поодиноких випадків (94 %); недостатність освітлення у громадських місцях (71 %); велика кількість випадків віктимної поведінки потерпілих (59 %); відсутність сприятливого правового й організаційного режиму діяльності щодо забезпечення благоустрою у різних громадських місцях (72 %); достатній кримінальний досвід злочинців у вчиненні інших кримінальних правопорушень (39 %); невілювання історичних звичаїв, моральних та етичних норм (17 %).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробленні теоретичних і практичних засад методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо їх розвитку й удосконалення з урахуванням досвіду зарубіжних країн. В результаті дисертаційного дослідження сформовано низку теоретичних положень, висновків і практичних рекомендацій, основними з яких є такі:

1. Надано характеристику кримінальним правопорушенням проти громадського порядку як об'єкту криміналістичних досліджень. Сформульовано поняття кримінального правопорушення проти громадського порядку як протиправного, інтернаціонального, винного діяння (дії чи бездіяльності), що вчинене належним суб'єктом та завдає шкоду суспільним відносинам у сфері громадського порядку, які охороняються кримінальним законодавством. Визначено, що трансформації в правоохоронній системі України, зміни в окремих нормативно-правових актах зумовлюють необхідність уніфікації певних термінів. Зокрема, запропоновано на законодавчому рівні закріплення в розділі XII «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» Кримінального кодексу України терміну «громадське місце» як території або будівлі (споруди), її частини, що відкрита для будь-яких осіб, які вільно або за виконання певних обмежень

(запрошення, оплати) можуть перебувати на ній постійно або періодично в залежності від особливостей пропускового режиму.

2. Розкрито методологічні аспекти та структуру методики розслідування вказаних протиправних діянь, яка складається з наступних елементів: криміналістична характеристика; перевірка початкових відомостей та внесення відомостей до ЄРДР; обставини, котрі підлягають встановленню у кримінальному провадженні; типові слідчі ситуації; специфіка взаємодії різних підрозділів правоохоронних органів; особливості проведення процесуальних дій та інших заходів початкового й подальшого етапів розслідування; специфіка застосовування спеціальних знань під час розслідування; діяльність уповноважених осіб щодо усунення причин й умов, котрі сприяли вчиненню правопорушення; специфіка діяльності уповноважених осіб на заключному етапі розслідування.

3. Сформульовано поняття криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень як сукупності даних про криміналістично важливі ознаки й властивості протиправного діяння, що зумовлена закономірними зв'язками між окремими її елементами та забезпечує побудову і перевірку версій для вирішення конкретних завдань кримінального провадження. Виокремлено в структурі криміналістичної характеристики протиправних діянь проти громадського порядку наступні складові: спосіб учинення кримінального правопорушення, предмет безпосереднього посягання, обстановка учинення кримінального правопорушення, слідова картина, особа потерпілого, особа злочинця.

4. Охарактеризовано окремі складові криміналістичної характеристики досліджуваних діянь, зокрема, визначено типові способи їх вчинення, що складаються з підготовки, безпосереднього вчинення й приховування. На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень визначено, що способами безпосереднього вчинення протиправних діянь проти громадського порядку є наступні: пошкодження об'єктів, що мають культурне або політичне значення (23 %); цинічні тілорухи у поєднанні з нецензурною лайкою (47 %); порушення спокою різних осіб у громадських місцях (27 %); заклики до вчинення дій, що порушують громадський порядок (3 %); опір представникам правоохоронних органів або іншим громадянам (7 %); участь в активних діях під час масових заворушень (5 %); використання вогнепальної (2 %), холодної (5 %) зброї, спеціально пристосованих предметів для нанесення тілесних ушкоджень (16 %); порушення нормального режиму роботи підприємств, установ, організацій (8 %); використання піротехнічних засобів (14 %). Встановлено типові способи підготовки й приховування досліджуваних протиправних діянь.

Виокремлено слідову картину й обстановку кримінальних правопорушень проти громадського порядку. Запропоновано класифікацію місць протиправних дій: місця відпочинку громадян на відкритій місцевості – 37 %; місця культурного відпочинку – 21 %; місця проведення масових заходів – 15 %; спортивні комплекси – 11 %; місця розташування партій чи

громадських організацій – 5 %; транспорт (автомобілі, автобуси, тролейбуси) – 8 %; місця проживання громадян (квартири, приватні будинки) – 2 %; інші місця – 1 %.

З'ясовано криміналістично значущі ознаки особи злочинця: це переважно осудні особи чоловічої статі у віці від 20 до 30 років, з базовою вищою освітою, без постійного місця роботи, у стані алкогольного сп'яніння, можуть бути раніше засудженими, відзначаються досить антисоціальними пристрастями та потягами. Встановлено, що типову структуру злочинного об'єднання, що вчинює кримінальні правопорушення проти громадського порядку, складають наступні категорії осіб: 1) лідер; 2) координатори (повідомляють відповідний час та місце збору груп через соцмережі (Facebook, Twiter), чати (Viber, WhatsApp, Telegram) та за допомогою мобільного зв'язку); 3) особи, відповідальні за атрибутику та інші необхідні засоби (фаєри, холодну чи вогнепальну зброю); 4) пересічні громадяни з плакатами, символікою різних партій; 5) учасники, які активно діють в масових заворушеннях (на постійній або періодичній основі); 6) групи бойовиків (направлені на захоплення споруд, атаки на осіб, які охороняють громадський порядок); 7) особи, які викликають конфліктні ситуації; 8) відеореєстратори – особи, котрі фіксують проведення відповідної акції; 9) блогери – особи, які поширюють відеозаписи через відповідні ресурси; 10) корумповані представники влади, правоохоронних органів або працівники органів державного управління. Означено наступні віктимологічні групи потерпілих: а) особи, що відпочивають в місцях загального користування; б) представники політичних та неформальних груп; в) учасники спортивних чи культурно-масових заходів; г) особи, які виконують функції патрулювання (патрульні поліцейські; представники громадських організацій; працівники охоронних структур); д) особи, котрі припиняють хуліганські дії.

5. Визначено коло обставин, що підлягають встановленню розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень: чи дійсно були вчинені протиправні дії й у чому вони полягали; час учинення протиправних дій; місце їх учинення (громадське місце; місце проведення спортивно-масових заходів; місце проведення мітингів, політичних зборів); обстановка, при якій вони відбувалися (футбольні матчі; акції в підтримку певних політичних сил); ким вчинено протиправні дії (одноособово; групою осіб; організованою групою); винність особи у вчиненні правопорушення; які відомості характеризують особу злочинця (належність до певних неформальних чи право радикальних груп); мотиви наявної поведінки особи злочинця; обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності злочинця; в чому конкретно було виражено винятковий цинізм чи особлива зухвалість; чи не спровокували потерпілі протиправні дії; причини й умови, що сприяли конкретному протиправного прояву; конкретні наслідки діяння; чи не було в процесі протиправного діяння вчинено інші кримінальні правопорушення; обставини, що впливають на ступінь та характер відповідальності особи, яка вчинила протиправні дії; які знаряддя використовувались для вчинення протиправних дій.

6. Сформовано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування досліджуваної категорії протиправних діянь, зокрема: а) особу затримано на місці вчинення протиправних дій, наявні сліди й знаряддя злочину, встановлено очевидців й потерпілих – 28 %; б) особа зникла з місця події, наявні матеріальні сліди й знаряддя злочину, є свідки й потерпілі – 46 %; в) протиправні дії учинено в минулому, особу злочинця і потерпілого встановлено, але недостатньо доказів для притягнення особи в якості підозрюваного – 21 %; г) встановлено ознаки вчинення правопорушення проти громадського порядку, особу злочинця не встановлено, очевидці події відсутні – 5 %.

7. Визначено особливості взаємодії працівників правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. Розкрито потребу нормативно-стратегічної деталізації окремих аспектів взаємодії різних підрозділів правоохоронних органів (Національної поліції України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань) відносно протидії кримінальним правопорушенням проти громадського порядку завдяки створенню міжвідомчих слідчо-оперативних груп за участю як слідчих відповідних органів, так і детективів, оперативних співробітників та спеціалістів, з можливістю залучення до вказаного процесу міжнародних фахівців. Наголошено на важливості такої форми взаємодії як обмін інформацією. Вказані відомості можуть стосуватися: а) ознак кримінального правопорушення проти громадського порядку (вчинених чи тих, що готуються); б) представників неформальних організацій (праворадикальних, расистських), які можуть бути причетні до вчинення кримінального правопорушення; в) структури й сфери діяльності, зв'язків злочинних групувань, які задіяні у вчиненні масових заворушень чи інших протиправних діянь.

8. Запропоновано поняття тактичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії як сукупність засобів, методів й прийомів, що базуються на загальнотеоретичних основах криміналістики та спрямовані на максимально ефективно проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також реалізацію завдань розслідування. Серед засобів тактичного забезпечення виокремлено тактичні прийоми, тактичні комбінації й тактичні операції, а також знання відповідних тактичних умов. Встановлено, що ефективно та правильно застосування вказаних засобів надає переваги уповноваженим особам під час проведення окремих процесуальних дій.

9. Виділено особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інформації з матеріальних, особистісних й змішаних джерел.

Виокремлено вузлові ділянки, з яких можна вилучити матеріальні відомості: а) місце безпосереднього вчинення протиправних дій (хуліганства, масових заворушень); б) місце супротиву особам, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку; в) особи, які мали фізичний контакт зі злочинцем або певними об'єктами, що мають значення для кримінального провадження.

Визначено об'єкти, що підлягають вилученню під час обшуку: а) які

вказують на вчинення протиправних дій: речі, що належать потерпілому; об'єкти, якими були нанесені потерпілому тілесні пошкодження; речі, якими злочинець вчинював протиправні дії; одяг злочинця, на якому залишилися сліди біологічного походження (кров, слина); речі, які особа використовував для нанесення написів чи зображень на стінах стадіонів, парканах; б) які характеризують особу злочинця: медичні довідки; характеристики з роботи; довідки про звільнення з місць позбавлення волі; в) які пояснюють характер взаємовідносин злочинця з потерпілим чи свідком; г) які демонструють місце знаходження злочинця, який переховується: адреси розміщень злочинних груп; бари, кафе, де вони збираються; особисті листи; адреси знайомих, родичів; інформація з мобільних телефонів; д) які вказують на вчинення злочинцем інших кримінальних правопорушень: холодна та вогнепальна зброя, вибухові речовини, наркотичні речовини й прекурсори; файери.

Виокремлено найбільш актуальні підготовчі заходи до проведення допиту при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку: повне, всебічне й ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження (100 %); визначення предмета допиту й сформованої типової ситуації розслідування (100 %); визначення кола осіб, які підлягають допиту (100 %); визначення часу (96 %) й місця (100 %) проведення допиту; визначення способу виклику на допит (94 %); визначення послідовності проведення допитів (76 %); визначення учасників проведення допиту (92 %); вивчення інформації про допитувану особу (57 %); добір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному (48 %); визначення тактичних прийомів, що будуть застосовуватися при допиті, та підготовка науково-технічних засобів його фіксації (53 %); забезпечення сприятливих умов для проведення допиту з урахуванням необхідності гарантування безпеки його учасників (27 %); планування допиту (56 %).

Виявлено ефективність проведення пред'явлення особи для впізнання у місці, де було вчинене правопорушення. Адже під час розслідування досліджуваної категорії протиправних діянь наявна сукупність факторів, котрі будуть допомагати у даному випадку особі, котра впізнає, досліджувати особу, яку потрібно впізнати.

З'ясовано організаційно-підготовчі заходи до проведення слідчого експерименту. Більшість респондентів вказали на потребу проведення повторного допиту, адже завдяки йому можливо: встановити обставини, які підлягають перевірці шляхом дослідів чи випробувань (92 %); актуалізувати відомості про вчинене діяння в пам'яті особи (69 %); встановити вид слідчого експерименту (52 %); виокремити ряд завдань, що підлягають з'ясуванню (71 %); визначити мотиви погодження підозрюваних на участь у процесуальній дії (14 %); прийняти рішення щодо проведення її проведення (78 %). Слідчий експеримент переважно проводився для: з'ясування можливості спостереження або сприйняття якого-небудь факту чи явища – 21 %; перевірки показань особи – 82 %; з'ясування меж поінформованості особи про обставини, що цікавлять органи розслідування – 31 %; визначення

послідовність розвитку досліджуваної події та механізму протиправного діяння чи окремих його елементів – 11 %. Встановлено найбільш характерні тактичні прийоми під час проведення досліджуваної процесуальної дії.

Сформульовано перелік судових експертиз, що можуть призначатися при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку: а) встановлення ідентифікуючих ознак злочинця, транспортних засобів й слідів злочину; б) діагностика різних аспектів кримінального правопорушення. В першій групі виділено криміналістичні – 65 % та судово-біологічні – 51 % експертизи. Найбільш розповсюдженими у другій групі є судово-медична (79 %), судово-психіатрична (67 %), а також балістична (14 %) експертиза та експертиза холодної зброї (21 %).

10. Узагальнено зарубіжний досвід розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. Аналіз діяльності правоохоронних органів зарубіжних країн (Великобританія, Нідерланди, Іспанія, Німеччина, США) дозволив зробити висновок, що важливе місце має кримінальне законодавство та нормативно-правові акти, що забезпечують захист громадського порядку, а також відповідний моральний та фізичний розвиток неповнолітніх осіб. Доведено, що запозичення міжнародного досвіду є необхідним заходом, якого доцільно вживати з урахуванням національних особливостей та економічного потенціалу. Зауважено, що правоохоронні органи України повинні взаємодіяти з іноземними компетентними органами при вирішенні завдань міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії. Адже для них характерний ряд умов, котрі формують ефективність взаємодії. Крім того, визначено поняття визначення міжнародного розшуку як сукупності процесуальних дій, оперативно-розшукових, інформаційно-довідкових та інших заходів підрозділів правоохоронних органів іноземних країн та України, направлених на виявлення, арешт та екстрадицію осіб, які переховуються від дізнання, слідства і суду.

11. Встановлено особливості протидії розслідуванню кримінальним правопорушенням проти громадського порядку, а також засобів її подолання. Підтримано позицію, що сутність протидії включає сукупність діянь та бездіяльності, котрі за своєю сутністю спрямовані на перешкоджання кримінальному провадженню. Крім того, з'ясовано, що вказані протиправні діяння не повинні бути обов'язково умисними, адже можливі й неумисні дії чи бездіяльність. Надано авторське визначення протидії розслідуванню кримінальних правопорушень як умисного або не умисного протиправного або іншого діяння (дія або бездіяльність) правопорушника, а також інших осіб, які пов'язані з ним, що перешкоджає розслідуванню та встановленню об'єктивної істини у конкретному кримінальному провадженні.

12. З'ясовано специфіку профілактичної діяльності уповноважених осіб у провадженнях за фактами учинення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Виокремлено заходи профілактичної діяльності підрозділів правоохоронних органів з приводу досліджуваної категорії протиправних діянь, зокрема: а) своєчасне реагування на заяви та повідомлення стосовно вчинення

протиправних діянь, затримання підозрюваних з огляду наявності законних підстав, вибір відносно останніх відповідних запобіжних заходів; б) залучення правоохоронців до проведення ток-шоу, тематичних передач, круглих столів, на яких розглядаються випадки порушення громадського порядку та умов його забезпечення; в) застосування окремих процесуальних дій з метою здійснення криміналістичної профілактики (допиту, пред'явлення підозри); г) реалізація профілактичного впливу на окремі категорії осіб шляхом пропаганди ненасильства та дотримання громадського порядку; д) опрацювання та аналіз судово-слідчої практики для виявлення та усунення умов й причин, що сприяли вчиненню протиправних діянь; е) організація диспутів у різноманітних ЗМІ з актуальних питань забезпечення громадського порядку; є) застосування наявних можливостей техніко-криміналістичного забезпечення для здійснення криміналістичної профілактики.

Визначено, що для підвищення ефективності профілактичної діяльності органу дізнання, слідчих, детективів та прокурорів у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії, які полягають у внесенні змін до Кримінального процесуального кодексу України шляхом визначення їх обов'язку виявляти причини й умови, що сприяли учиненню кримінального правопорушення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

Монографія:

1. Антонюк О. А. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку: наукові та праксеологічні засади : монографія / Олександр Андрійович Антонюк. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 352 с.

Статті у періодичних наукових фахових виданнях України:

1. Антонюк О. А. Проблемні аспекти призначення експертиз при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск № 2. Том 2. С. 231–236.

2. Антонюк О. А. Наукові диспути стосовно профілактики під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск № 2. Том 2. С. 177–182.

3. Антонюк О. А. Проблемні аспекти способу підготовки кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Юридична наука*. 2019. № 9. С. 133–136.

4. Антонюк О. А. Наукова полеміка з приводу протидії розслідуванню

кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Випуск № 2. Том 3. С. 222–226.

5. Антонюк О. А. Обстановка вчинення кримінальних правопорушень проти громадського порядку як елемент криміналістичної характеристики. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 141–145.

6. Антонюк О. А. Наукова полеміка щодо визначення особи злочинця як елементу криміналістичної характеристики правопорушень проти громадського порядку. *Юридична наука*. 2019. № 12. С. 156–145.

7. Антонюк О. А. Криміналістична характеристика як елемент методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Юридична наука*. 2020. № 3. С. 189–195.

8. Антонюк О. А. До питання побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Юридична наука*. 2020. № 4. С. 107–112.

9. Антонюк О. А. Організаційно-тактичні особливості проведення слідчого експерименту при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Юридична наука*. 2020. № 5. С. 156–145.

10. Антонюк О. А. Проблемні питання класифікації типових слідчих ситуацій розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Юридична наука*. 2020. № 6. С. 203–207.

11. Антонюк О. А. Наукові диспути стосовно сутності типових слідчих ситуацій розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Юридична наука*. 2020. № 7. С. 188–193.

12. Антонюк О. А. Проблемні аспекти підготовчого етапу допиту при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Юридична наука*. 2020. № 8. С. 158–162.

13. Антонюк О. А. Проведення огляду місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку: напрями удосконалення. *Юридична наука*. 2020. № 9. С. 190–196.

14. Антонюк О. А. Наукові диспути щодо проведення обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Юридична наука*. 2020. № 10. С. 133–137.

15. Антонюк О. А. Наукова полеміка з приводу визначення обставин, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Юридична наука*. 2020. № 11. С. 158–164.

16. Антонюк О. А. Особливості взаємодії окремих підрозділів правоохоронних органів при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Юридична наука*. 2020. № 12. С. 189–195.

*Статті у наукових періодичних виданнях
інших держав з юридичних наук:*

17. Антонюк А. А. Криминалистический анализ способов совершения уголовных правонарушений против общественного порядка. *Право и*

политика. 2019. № 2. С. 184–187. (Киргизька Республіка).

18. Антонюк А. А. Алгоритмы действий сотрудников правоохранительных органов в ходе расследования уголовных правонарушений против общественного порядка. *Право и политика*. 2019. № 3. С. 124–127. (Киргизька Республіка).

19. Антонюк А. А. Организационно-тактические особенности допроса при расследовании уголовных преступлений против общественного порядка. *Право и политика*. 2019. № 4. С. 72–76. (Киргизька Республіка).

20. Антонюк А. А. Научные основы подготовительного этапа осмотра места происшествия при расследовании уголовных преступлений против общественного порядка. *Право и Закон*. 2020. № 2. С. 144–147. (Киргизька Республіка).

21. Антонюк А. А. Следственный эксперимент при расследовании уголовных правонарушений против общественного порядка: направления совершенствования. *KELM*. 2020. № 3-2. С. 153–158. (Республіка Польща).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

22. Антонюк О. А. Деякі аспекти тактичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 30 квіт. 2014 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 60–63.

23. Антонюк О. А. Наукові диспути щодо слідової картини як елементу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Актуальні проблеми розслідування злочинів в сучасних умовах* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди святкування 10-річчя факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства (м. Дніпропетровськ, 24 верес. 2015 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 138–140.

24. Антонюк О. А. Криміналістичний аналіз предмету злочинного посягання в протиправних діяннях проти громадського порядку. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 13 трав. 2016 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 219–221.

25. Антонюк О. А. Проблемні питання особи потерпілого як елементу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 214–216.

26. Антонюк О. А. Окремі аспекти проведення освідування під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т

внутр. справ, 2018. С. 203–206.

27. Антонюк О. А. Наукова полеміка щодо сутності методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 249–252.

28. Антонюк О. А. До питання кримінальних правопорушень проти громадського порядку як об'єкту криміналістичних досліджень. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 364–366.

АНОТАЦІЯ

Антонюк О. А. Теоретичні основи методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпро, 2021.

У дисертації на монографічному рівні досліджено теоретичні основи методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. Надано характеристику вказаним протиправним діям як об'єкту криміналістичних досліджень.

Сформульовано поняття кримінального правопорушення проти громадського порядку. Визначено, що трансформації в правоохоронній системі України, зміни в окремих нормативно-правових актах зумовлюють необхідність уніфікації певних термінів. Запропоновано на законодавчому рівні закріплення в Кримінального кодексу України терміну «громадське місце».

Розкрито методологічні аспекти й структуру методики розслідування вказаних протиправних діянь. Сформульовано поняття криміналістичної характеристики. Виокремлено в її структурі наступні складові: спосіб учинення кримінального правопорушення, предмет безпосереднього посягання, обстановка правопорушення, слідова картина, особа потерпілого й злочинця.

Охарактеризовано окремі елементи криміналістичної характеристики досліджуваних діянь. Визначено типові способи їх вчинення, що складаються з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування. Встановлено сутність слідової картини та обстановки вчинення кримінальних правопорушень проти громадського порядку. Запропоновано класифікацію місць їх учинення. З'ясовано криміналістично значимі ознаки особи злочинця та визначено певні віктимологічні групи потерпілих.

Визначено коло обставин, що підлягають встановленню розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Сформовано типові

слідчі ситуації початкового етапу розслідування досліджуваної категорії протиправних діянь.

Визначено особливості взаємодії працівників правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. Розкрито потребу нормативно-стратегічної деталізації окремих аспектів взаємодії різних підрозділів правоохоронних органів (Національної поліції, Служби безпеки, Державного бюро розслідувань) відносно протидії кримінальним правопорушенням проти громадського порядку завдяки створенню міжвідомчих слідчо-оперативних груп за участю як слідчих відповідних органів, так і детективів, оперативних співробітників та спеціалістів, з можливістю залучення до вказаного процесу закордонних фахівців. Наголошено важливості такої форми взаємодії як обмін інформацією (оперативною, криміналістичною).

З'ясовано поняття тактичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії. Серед засобів тактичного забезпечення виокремлено тактичні прийоми, тактичні комбінації та операції, а також знання відповідних тактичних умов.

Виділено особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інформації з матеріальних, особистісних й змішаних джерел. Охарактеризовано зарубіжний досвід розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

Розглянуто окремі аспекти подолання протидії розслідуванню, а також окремі заходи для усунення умов та причин учинення кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

Ключові слова: громадський порядок, кримінальне правопорушення, масові заворушення, хуліганство, криміналістична характеристика, громадське місце, слідча версія, досудове розслідування, дізнання, слідча ситуація, слідча (розшукова) дія, тактика, організація, допит, пред'явлення для в'язання, слідчий експеримент, експертиза.

SUMMARY

Antonyuk O. A. Theoretical bases of a technique of investigation of criminal offenses against a public order. – *The manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of legal sciences on a specialty 12.00.09 – criminal process and criminology; forensic examination; operational and investigative activities. – Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. – Dnipro, 2021.

In the dissertation at the monographic level the theoretical bases of a technique of investigation of criminal offenses against a public order are investigated. The description of the specified illegal actions as object of criminalistic researches is given.

The concept of a criminal offense against public order is formulated. It is determined that transformations in the law enforcement system of Ukraine, changes in certain legal acts necessitate the unification of certain terms. It is proposed at the

legislative level to enshrine the term "public place" in the Criminal Code of Ukraine.

The methodological aspects and structure of the methodology of investigation of the specified illegal actions are revealed. The concept of forensic characteristics is formulated. The following components are singled out in its structure: a way of commission of a criminal offense, a subject of direct encroachment, a situation of an offense, a trace picture, the person of the victim and the criminal.

Some elements of the forensic characteristics of the investigated acts are characterized. Typical ways of their commission are defined, consisting of preparation, direct commission and concealment. The essence of the trace picture and the situation of committing criminal offenses against public order has been established. The classification of places of their commission is offered. Forensically significant features of the criminal's identity have been clarified and certain victimological groups of victims have been identified.

The range of circumstances to be established for the investigation of the investigated category of criminal offenses has been determined. Typical investigative situations of the initial stage of investigation of the investigated category of illegal acts are formed.

The peculiarities of the interaction of law enforcement officers during the investigation of criminal offenses against public order are determined. The need for normative and strategic detailing of certain aspects of cooperation between various law enforcement agencies (National Police, Security Service, State Bureau of Investigation) in relation to combating criminal offenses against public order through the establishment of interagency investigative teams with the participation of investigators and detectives employees and specialists, with the possibility of involving foreign specialists in this process. The importance of such a form of interaction as the exchange of information (operational, forensic) is emphasized.

The concept of tactical support for the investigation of criminal offenses of the studied category is clarified. Among the means of tactical support, tactical techniques, tactical combinations and operations, as well as knowledge of the relevant tactical conditions are distinguished.

Peculiarities of tactics of conducting investigative (search) actions to obtain information from material, personal and mixed sources are highlighted. The foreign experience of investigation of criminal offenses against public order is described.

Features of counteraction to investigation of the investigated category of criminal offenses, and also means of its overcoming are established. Relevant measures for preventive activities of law enforcement agencies have been identified.

Keywords: *public order, criminal offense, mass riots, hooliganism, forensic characteristics, public place, investigative version, pre-trial investigation, inquiry, investigative situation, investigative (search) action, tactics, organization, interrogation, presentation for identification, investigator experiment, expertise.*